

із порушеннями слуху, дає їм можливість отримати повноцінні знання та реалізувати свої можливості.

Основне завдання класного керівника інклюзивної навчальної групи з учнями з порушеннями слуху в контексті виховної діяльності в закладі професійної освіти – дати уявлення про суспільні цінності й орієнтовані на ці цінності зразки поведінки завдяки практиці суспільних взаємин з різними соціальними групами і людьми з різними соціальними статусами, сприяти гармонійному розвитку особистості.

Успішна навчально-виховна діяльність учнів із порушеннями слуху в закладі професійної освіти залежить від уміння спілкуватися: слухати

і розуміти мову, моделювати комунікативну ситуацію відповідно до визначених цілей і завдань, орієнтуватися на партнера тощо. Одним із завдань, що реалізовується виховною діяльністю класного керівника, є формування і вдосконалення навичок комунікації глухих і слабочуючих дітей з іншими учнями. У процесі таких вправ, як діалоги, міні-діалоги, рольові ігри на класних годинах та виховних заходах відпрацьовуються правила, прийоми і засоби спілкування, побудова і реалізація моделей міжособистісної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурцева Л. П. Реализация воспитательной работы в колледже в контексте инклюзивного образовательного пространства / Л. П. Бурцева, С. А. Дмитренко // *Ceteris Paribus* : науч. период. изд. «Педагогические науки». — 2016. — Вып. 4. — С. 65–69.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pedagogy.webukr.net/files/2012/10/Derzavna_nacionalna_programa.pdf. — Дата звернення: 11.04.2018. — Назва з екрана.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Я. А. Коменский. — М., 2002. — Т. 1. — 656 с.
4. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. / С. П. Максимюк. — Київ : Кондор, 2005. — 667 с.
5. Сергеева Л. М. Звіт про хід і результати I етапу експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою: «Технологія забезпечення доступності освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушеннями слуху» / Л. М. Сергеева, С. Б. Сущенко. — Одеса, 2017. — 66 с.
6. Сергеева Л. М. Звіт про хід і результати II етапу експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою: «Технологія забезпечення доступності освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушеннями слуху» / Л. М. Сергеева, С. Б. Сущенко. — Одеса, 2018. — 80 с.
7. Сурдопедагогіка / И. Г. Багрова [и др.] ; под ред. Е. Г. Речицкой. — М., 2012. — 655 с.

БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Р. Вайнола

У сучасних умовах розвитку українського суспільства актуалізуються гуманістичні тенденції у ставленні до соціальних груп населення, що найбільше відчувають прояви соціальної ізоляції, обмеженості спілкування, проблеми в адаптації до умов соціуму. Повноцінне життя людини можливе лише за умови, коли вона не відчуває ніяких обмежень у виконанні життєвих функцій. Проте, якщо такі обмеження з певних причин виникають, в цивілізованому суспільстві це означає, що спільними зусиллями цієї людини і оточення вони мають бути усунені. Саме тому головною метою і результатом педагогічної допомоги дітям, що мають фізичні обмеження, є максимально можливе залучення їх до всіх сфер соціального життя, наближення до такого стану здійснення соціальних функцій, яке притаманне здоровим людям.

Аспекти психолого-педагогічної допомоги людям з обмеженими функціональними можливостями широко розглядалися у філософській, соціологічній, психолого-педагогічній та соціально-педагогічній літературі. Зокрема, проблеми адаптації та інтеграції в громаду людей з обмеженими можливостями досліджено в працях О. Безпалько, М. Гавриш, А. Капської, Н. Мирошніченко, Г. Першко; достатньо вичерпно описана ця проблема іноземними авторами: Д. Голдбергом, Е. Данієлс, Р. Картером, Ф. Крид, Р. Мейо; помітний внесок в розробку цієї проблеми здійснили російські вчені: А. Зотова, Л. Щипіцина та інші.

Попри деталізацію змісту, методів і форм надання психолого-педагогічної допомоги дітям з інвалідністю, актуальною залишається проблема їхнього рівного доступу до освітніх, медичних, культурних та інших закладів, що надають послуги цієї категорії населення.

Мета нашої статті — розкрити особливості створення безбар'єрного середовища закладу освіти, що було б найсприятливішим для адаптації дітей з інвалідністю в умовах освітнього середовища.

Сучасний стан розвитку економіки України вимагає ефективнішого розв'язання проблем людей з обмеженими можливостями. Згідно з внесенням змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [4], органи державної влади й управління, підприємства (об'єднання), установи й організації (незалежно від форм власності та господарювання), заклади освіти зобов'язані створювати відповідні умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, для вільного пересування в межах населених пунктів. Закон гарантує людям з обмеженнями рівні можливості, як і іншим громадянам, для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створює потрібні умови, які дають можливість інвалідам вести повноцінне життя відповідно до їхніх індивідуальних здібностей та інтересів.

Попри законодавчі ініціативи нині в Україні не створено необхідних умов для експлуатації об'єктів житлового та громадського призначення всіма громадянами незалежно від стану їхнього здоров'я і ступеня мобільності, а навколишнє середовище розраховане майже виключно на здорову людину. Для того щоб люди з особливими потребами мали рівні права і можливості, могли повноцінно брати участь у суспільному житті, важливо мати доступне пристосоване соціальне середовище. Суттєву роль у розв'язанні таких завдань відіграє система соціальної допомоги та супроводу молодих інвалідів.

Психолого-педагогічну роботу з людьми, які мають обмеження, здійснюють з позицій забезпечення «рівних можливостей», нормалізації та інтеграції.

Терміном «рівні можливості» позначають один із принципів соціальної політики, який передбачає, що такі загальні системи суспільства, як фізичне і культурне середовище, житлові умови і транспорт, соціальні служби і служби охорони здоров'я, доступ до освіти і роботи, культурного і соціального життя, включаючи спорт і створення умов для відпочинку, стають доступними для всіх [3, с. 390]. Термін «нормалізація» стосується всіх сфер нормованого життя суспільства. Зазначений термін містить звичайний денний розпорядок, відповідну конфіденційність, можливості соціальних, емоційних і сексуальних стосунків з іншими, можливості особистісного зростання, отримання оплачуваної роботи, вибір і участь у схваленні рішень, що стосуються власного життя. Інтеграція є перспективною щодо підняття самооцінки і самоочікування людей з функціональними обмеженнями. Методологічно ці тенденції мають витoki з теорії гуманістичної психології К. Роджерса та логотерапії В. Франкла і ґрунтуються на визнанні універсальності та цілісності кожної особистості. За цими теоріями особистість людини з функціональними обмеженнями розвивається відповідно до загальних закономірностей розвитку людини, а дефект, стан чи хвороба визначають похідні симптоми, що виникають опосередковано упродовж аномального соціального розвитку [2].

Соціально-педагогічна робота з дітьми, що мають інвалідність, має ґрунтуватися на засадах соціально-психологічної та педагогічної допомоги і реалізується за умови поєднання технологій соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції.

Адаптацію в цьому контексті ми розглядатимемо як пристосування з використанням резервних, компенсаторних здібностей, а реабілітацію – як їх відновлення, активізацію. Соціальну інтеграцію ми розглядатимемо як процес і стан «поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему: 1) процес і стан поєднання різних за якістю соціальних елементів у функціонально єдиний організм, систему, цілісне утворення; 2) процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилась, тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається з системою й набуває ознаки структурного, складового елемента. У практиці роботи з дітьми-інвалідами термін «інтеграція» найчастіше розглядається в контексті проблеми створення «безбар'єрного» соціального середовища, в якому такі діти отримують можливості для забезпечення дотримання всіх соціальних гарантій і можуть повною мірою користуватися правами громадянина» [3, с. 839].

Критичніше виглядає характеристика інтеграційних процесів, коли йдеться про інтеграцію дитини з інвалідністю в середовище закладу освіти. Нині дані процесу реалізуються через призму технології інклюзії та інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта — це визнання значущості відмінностей всіх дітей та їхньої здатності до навчання, яке здійснюється способом, що найбільш підходить дитині. Інклюзія як принцип організації освіти є явищем соціально-педагогічного характеру. Відповідно, інклюзія націлена не на зміни або виправлення окремої дитини, а на адаптацію освітнього та соціального середовища до можливостей певної дитини. С. Гайдукевич визначає безбар'єрне середовище як комплекс заходів для забезпечення доступності та створення рівних можливостей для осіб з особливостями психофізичного розвитку в усіх сферах життя суспільства Автор зауважує,

що безбар'єрне освітнє середовище має бути середовищем, доступним для дітей-інвалідів, забезпечувати доступ до освітніх ресурсів і гарантувати спільний процес навчання у звичайних школах [6].

Основою для розвитку інклюзивної практики в закладах освіти стає унеможливлення будь-якої дискримінації учнів та створення спеціальних умов для дітей, які мають особливі освітні потреби. Повагу має відчувати кожна дитина, тому вона може і повинна навчатися в будь-якому закладі освіти за місцем проживання без перешкод і обмежень. Ситуація, яка склалася зараз в системі освіти, характеризується процесами модернізації у всіх її структурних компонентах, включаючи освітні стандарти, освітні програми, принципи взаємодії учасників освітнього процесу, принципи організації освітнього середовища тощо. Основою інклюзивної освіти стає врахування індивідуальних особливостей дітей, різноманітності їхніх освітніх потреб, можливостей та інтересів. У зв'язку з цим виникає потреба змінювати методи, форми і технології роботи [5].

Ми здійснили спробу узагальнити основні недоліки в реалізації завдання інтеграції дітей з функціональними обмеженнями в середовище закладу освіти. Такими недоліками є: соціальне маркування дитини з особливими потребами як неповноцінної; охоплення системою фахової освіти лише частини дітей; випадіння з неї дітей з глибокими порушеннями в розвитку; відсутність спеціалізованої соціально-педагогічної допомоги дітям зі слабо вираженими порушеннями; твердість та безваріативність форм одержання спеціальної освіти; пріоритет освітнього стандарту над розвитком особистості; штучна ізоляція дітей з інвалідністю в особливому соціумі, що часто не сприяє їхньої подальшої адаптації та інтеграції в суспільство [1].

Проте більшість дослідників основними недоліками інтеграції дітей та молоді з функціональними обмеженнями в середовище закладу освіти вважають непристосованість довкілля та середовища навчального закладу для навчання інвалідів.

Так відомо, що архітектурне довкілля в Україні все ще розраховане на ідеально здорову за середніми стандартами людину. Для того щоб люди з особливими потребами мали рівні права і могли повноцінно брати участь у суспільному житті, дуже важливо мати доступне освітнє середовище для тих, хто має знижені можливості та користується допоміжними засобами. Зрозуміло, що при бажанні ще на етапі створення проєктів можна внести багато змін в наявне середовище з мінімальними витратами.

На сучасному етапі в спеціальній літературі вживаються такі терміни, як: «доступна», «пристосована архітектура», «універсальний дизайн», «безперешкодний доступ», що підкреслюють специфіку архітектури для людей з особливими потребами. Зазначені терміни стосуються галузі безперешкодного доступу, мають своє значення, інколи можуть бути взаємозамінними [7, с. 2].

Безперешкодний доступ розрахований на переважну більшість людей, включаючи широкий спектр обмежених можливостей зору, слуху, сприйняття, руху, а також психоемоційні та інтелектуальні особливості. Універсальний дизайн звертається до проблем доступності і пропонує перетворити всі елементи середовища на доступні. Це може бути досягнуто через детальне планування на всіх етапах проєктування. Універсальний дизайн вимагає глибокого розгляду можливостей людини протягом життя. Створення середовища, універсального для всіх, – це створення безпечного, зручного, комфортного середовища для всіх осіб без винятку.

Пристосування як процес містить адаптацію середовища, в якому проживає дитина з обмеженими можливостями, наприклад, вітальні, кухні, ванної кімнати, туалету, робочого місця в квартирі, виходу з будинку тощо. Досвід показує, що здорові люди не замислюються над необхідністю змінювати або пристосовувати житло для людей з особливими потребами, щоб не погіршувати його зовнішнього вигляду. Проектування пристосувань переважно здійснюють самотужки, кожен по-своєму знаходить спосіб та вихід зусиллями некваліфікованої робочої сили без великих будівельних ресурсів та коштів.

Більшість європейських країн вже виробили свої стандарти доступності, взявши до уваги кращий практичний досвід створення універсального дизайну. Такий дизайн передбачає [7, с. 3]:

- рівноправність використання засобів та приміщень всіма категоріями користувачів, щоб додаткові, доступні пристосування не ставили окремих відвідувачів у гірше становище;
- гнучкість у вживанні, коли одним і тим же пристроєм могли б користуватися всі однаково легко;
- простоту, коли дія не вимагає додаткових навичок, досвіду чи знань мови, а може здійснюватися на інтуїтивному рівні;
- сприйняття інформації та сигналів, зокрема людьми з проблемами слуху і зору чи людьми зі зниженим рівнем уваги, інтелектуальною недостатністю;
- толерантність до помилок, коли випадкова чи ненавмисна дія не створює загрози;
- мінімальність зусиль, коли пристрій чи елемент середовища викликає мінімальну втому при тривалій дії, а також невеличке одноразове зусилля;
- достатність розмірів і простору, включаючи місце для допоміжних засобів, якими користуються люди з особливими потребами, а також враховуючи зони досяжності, різні для різних людей.

Універсальний дизайн, як правило, повинен розповсюджуватися на такі об'єкти: будинки, квартири, магазини, лікарні, аптеки, дитячі та навчальні заклади, спортивні споруди, приміщення органів виконавчої влади, суду, прокуратури, місця роботи, приміщення банків, поштових

відділень, театрів та концертних залів, готелів, ресторанів, туалетів, зупинки громадського транспорту, стоянки, гаражі тощо.

Особливостями універсального дизайну закладу освіти є використання можливостей середовища для оптимального задоволення освітніх та дозвілєвих потреб дитини чи молодої людини з обмеженими функціональними можливостями. Передусім, йдеться про створення спеціально обладнаних класів, аудиторій, бібліотек, обладнання пандусами сходинок тощо.

Ще однією проблемою інтеграції дітей з інвалідністю в освітнє середовище є неможливість постійної присутності на заняттях. Вивчення досвіду впровадження проектів інклюзивного навчання в Україні дає нам можливість стверджувати, що оптимальним є поєднання індивідуального та колективного навчання, дистанційної та контактної форми участі в навчальному процесі тих дітей та молодих людей, що за станом здоров'я не можуть постійно відвідувати навчальні заклади. Це досягається завдяки широкому використанню освітніх інформаційно-комунікативних технологій. Навчання таких учнів передбачається за індивідуально-груповою формою організації навчального процесу; своєрідність подачі навчального матеріалу полягає в тому, що учень, знаходячись дома, бере участь в уроці в режимі онлайн через систему Інтернет. Завдяки використанню відеозв'язку, учні не тільки чують, а й бачать все те, що відбувається в навчальній аудиторії, відчуючи себе повноцінним учасником освітнього процесу. Такі заняття можуть доповнюватися формами самостійної, індивідуальної роботи (з урахуванням фізичного самопочуття учня). Перевагою такої форми навчання є те, що учень стає постійним членом колективу, скайп-зв'язок дає змогу йому відчувати атмосферу навчання, спілкуватися з друзями на перерві, отримувати повний обсяг навчальної інформації. Звичайно, обладнання таких класів відповідною апаратурою і наявність онлайн зв'язку з кожним учнем потребують значних матеріальних витрат.

Отже, в державі соціального типу допомога людям з особливими потребами, зокрема дітям з інвалідністю, забезпечення рівних освітніх можливостей мають посідати одне з першочергових місць у соціальній політиці. Саме заклади освіти повинні стати арсеналом у розв'язанні завдань створення відкритого доступного середовища, безбар'єрної соціальної адаптації та інтеграції дитини чи молодої людини з обмеженими функціональними можливостями в соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнола Р. Х. Механізми соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу / Р. Х. Вайнола, Н. І. Рудкевич // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. — Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. — Вип. 21. — С. 3–10. — (Серія 11. «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»).
2. Данієлс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Е. Данієлс, К. Стаффорд. — Львів : Надія, 2000. — 255 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
4. Закон про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/>

webproc4_2?pf3516=6437&skl=9. — Дата звернення: 12.04.2018. — Назва з екрана.

5. Музафарова Е. А. Технології інклюзивної освіти як засобу для створення безбар'єрного навчання дітей з ОВЗ [Електронний ресурс] / Е. А. Музафарова // Освіта і виховання. — 2016. — № 5. — С. 89–91. — Режим доступу : <https://moluch.ru/th/4/archive/48/1705/>. — Дата звернення: 12.04.2018. — Назва з екрана.

6. Организация образовательной среды для детей с особенностями психофизического развития в условиях интегрированного обучения: учеб.-метод. пособие / С. Е. Гайдукевич [и др.] ; под общ. ред. С. Е. Гайдукевич, В. В. Чечета. — Минск : БГПУ, 2006. — 98 с.

7. Універсальний безбар'єрний дизайн. Аудит доступності. — Львів : РЦНЖ, 2003. — 24 с.